

ברב עם הדרת מלך (משלי י"ד, כד)

יומא (כד, ע"ב): "לצה פפיסין וחזורין ופפיסין, כדי להגיש כל העזרה שנאמר "בבית אלקים נהלך ברגש" (תהילים נ"ה, ט"ו). ופירש"י להשמיע קול המון עם רב כמה פעמים שהוא כבוד למלך. ובתהילים שם הוסיף רש"י "היינו מהלכים ברגש ברב עם"¹.

חזינן ש"ברב עם" אין הכוונה דווקא שכולם ביחד עושים את המצוה, אלא אפילו דברים צדדים הקשורים למצוה גם שייך שיהיה ברב עם, שהרי מפיסים רק כדי לדעת מי יעשה אח"כ את העבודות בבית המקדש, ואפ"ה יש ענין לעשותן ב"רב עם" ולהשמיע קול המון עם.

מכאן יש סיוע לדברי המרדכי בסוף מסכת מגילה דכתב שהוצאת והכנסת הס"ת מארון הקודש רשאים הגבאים למכור, והמצוה היא משום "ברב עם", ע"כ. אעפ"י דהוצאה והכנסה הוי רק הכשר למצוות קרה"ת, שהרי אם הס"ת מונח על הבימה אין צריך לקיים הוצאה או הכנסה. ומביאו המ"ב בסימן קמ"ז סק"ח (בלי ציון המקור).

אמנם מה שהביא המרדכי ראייה לדבריו מפסחים (סד, ע"ב) לא זכיתי להבין דאיתא התם: שחט ישראל וקבל הכהן, נתנו לחבירו וחבירו לחבירו וכ"ו, הא קמ"ל ברב עם הדרת מלך. ומזה למד המרדכי ק"ו לגבי הוצאה והכנסה עיי"ש. ולא ידעתי מהו הק"ו, הרי שם הולכת הדם למזבח היא אחת מארבע העבודות של הקרבן, ולכן אמרו בגמ' יש מצוות של ב"רב עם", משא"כ הוצאה והכנסה היא רק הכשר מצוה לקרה"ת? וצע"ק.

יתירה מזו, נראה ברור ד"ברב עם" הוא לאו דוקא כשיש קול המון, אלא אפילו ציבור שרק עומד, רואה ושותק ולא משתתף כלל בעשיית המצוה, גם מיקרי ב"רב עם". דהנה המשנה ביומא (סח, ע"ב) אומרת: "הרואה כהן גדול כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, והרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כ"ג כשהוא קורא, ולא עפני שאינו רשאי, אלא שהיתה דרך רחוקה, ועל אכ"ת שניהן נעשות כאחת". ואמרו שם בגמ' (ע, ע"א) פשיטא, אלא מהו דתימא אין מעבירין על המצוות, והרואה כהן גדול כשהוא קורא אסור לו להניח וללכת לראות פר ושעיר נשרפין,

1. מגמ' זו כתב מג"א (קנ"ד סס"ק כ"ג): מכאן יש ללמוד שמוטב להתפלל מנחה בפני עצמו ולחזור ולהתאסף ולהתפלל מעריב, אלא שבחול מתפללים שניהם כאחד מפני טורח הציבור, עכ"ל.

והרואה פר ושעיר הנשרפין אסור לו להניח ולראות כהן גדול קורא, קמ"ל דלא מעבר הוא מאחר שאינו עסוק בה. ופריך בגמ' מה מצוה יש בראייתו? ומשני ברב עם הדרת מלך. הרי להדיא עצם הדבר שיש בני אדם בעת עשיית המצוה, אעפ"י שאינם משתתפים כלל בעשייתה, אלא עומדים, שותקים ורואים גם יש "ברב עם" לעושה המצוה. [ועל אילו שבזכותם יש ה"ברב עם" לא חל עליהם הכלל של "אין מעבירין על המצוות" מאחר שבפועל הם אינם עסוקים במצוה, כפרש"י שם].

להאמור מה ששנינו במשנה במנחות (סה, ע"א) "בעת קצירת העומר כל העיירות נתכנסות ליטם כדי שיהא נקצץ בעסק גדול". ופרש"י "המולה גדולה שיבינו כיתוסין שמוצאי יו"ט קוצרין אותו". גם בלי הטעם של הבייתוסין יש לעשות כן, והוא משום "ברב עם". מה גם שעצם קצירת העומר הוי מצוה ומחללין עליה השבת [כמנחות ע"ב ע"א וש"נ, רמב"ם פ"ז מתמידין ומוספין היו ועיי"ש בלח"מ]. כדוגמתו מצאנו במסכת בכורים (פג, מ"ב) "כל העיירות שנפצעד נתכנסות לעיר של פצעד" וכו', ופ"י הרמב"ם שם: "היה להדור כמו שכתוב ברב עם הדרת מלך" עכ"ל. אלא שם (במנחות) ישנה סיבה חשובה ועקרונית יותר מאשר "ברב עם" והוא משום להוציא מליבן של הבייתוסין, לכן נתנו את הטעם הזה. ונראה עוד להוכיח ש"ברב עם" סגי בראיה בעלמא, ואפילו שלא משתתפים בעצם עשיית המצוה, מהמשנה ביומא (סז, ע"א) דהיו מלוין את איש העיתי שהיה משלח את השעיר לעזאזל, מסוכה לסוכה, וממרחק מיל האחרון היה רואה את מעשיו. וז"ל הרמב"ם (פ"ג מעבודת יוהכ"פ ה"ז): "אנשי הסוכה האחרונה עומדין בסוף התחום ורואין את מעשיו מרחוק" וכו', [נראה שהרמב"ם הבין מה שכתוב במשנה בלשון יחיד (רואה) הוא לאו דוקא].

לכאורה למה צריך לראות את מעשיו, הרי אחר ששלח את השעיר לעזאזל הוא חזר לסוכה האחרונה ויאמר לאנשי הסוכה עשיתי השליחות? ונראה הא דאנשי הסוכה האחרונה עומדיו ורואין מעשיו הוא כדי שהמצוה תעשה ברב עם, וכמו שיש ענין לראות את הכהן הגדול קורא בתורה, או לראות את הפר והשעיר נשרפין משום "ברב עם" ה"ה הכא יש ענין לראות שדוחפין את השעיר לעזאזל משום ברב עם הדרת מלך. [הן אמת בספר "שיח יצחק" כתב דהראיה היתה כדי לוודא שאיש העיתי עשה עבודתו כהוגן. אולם מלשון הרמב"ם לא משמע כן, דלמה כל אנשי הסוכה צריכים לראות מעשיו. ובכלל, למה יש לחשוש שלא עשה כהוגן]. ומה שאמרו שם ביומא (עא, ע"א) שהאיש ששלח את השעיר לעזאזל כשפגש את הכהן הגדול, למחרת יוהכ"פ, בין בשוק בין בביתו היה מודיעו "עשינו שליחותך", אין זה משום דחיישינן שלא עשה השליחות, אלא משום כבודו של כ"ג אומר לו זאת. גם לשון הגמ' מורה כך, לא כתוב שצריך להודיעו, אלא אם מצאו בשוק או בבית מודיעו.

מצאנו ש"ברב עם" עדיף לפעמים על עיקר הדין. דהנה בשו"ע (תרפ"ט, ה') איתא: מקום שאין מנין, אם כולם יודעים לקרוא המגילה, כל אחד קורא לעצמו. ואעפ"כ מובא בבה"ט ובמ"ב שם מהמהרי"ל והמג"א דעדיף טפי שיקרא אחד לכולם משום ברב עם.

גדולה מזו ראיתי בשו"ת מן השמים (לר' יעקב מקורבל) ס"י כ"ה דכתב: במקום שמקדשין בביהכ"נ יש לקדש אף שאין אורחין, והוא משום ברב עם הדרת מלך, וכמו בנרות חנוכה מדליקין בבית הכנסת אעפ"י שכאז"ל מדליק בביתו, ע"כ. לא כתב כשאין אורחיו מקדשין משום לא פלוג. ודבריו תמוהים מאד, מה שייד לקיים מצוות קידוש מתוך סיבת "ברב עם", במקום שאין צורך ואין סיבה לקדש כלל. (עיי' "לבושי שרד" על מג"א ס"י תר"צ).

אחי הרה"ג ר' ח. משה אהרן שליט"א הביא ראיה לדברי שבראיה גרידא "מתחברים" לעושה, מ"אור החיים". פרשת עקב (ט', יז) דכתב: ואתפוס בשני תלוחות וכו', הלוחות היו באויר ורק לאחר שמשה ראה את בני עם העגל, הלוחות נפלו. לתוך ידיו, לכן כתוב ואתפוס בשני הלוחות, ע"כ, (השווה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה: כיון שפרח הכתב, כבדו על ידיו של משה, נפלו ונשתברו). הרי ברור שמשה רבינו האמין לרבש"ע שבניי עשו עגל, א"כ למה היה צריך לראותם עם העגל כדי להאמין, ורק אז לשבור את הלוחות! אלא כיון שראה את העם הוא נהיה כחלק מהם ואז פרחו האותיות והלוחות נפלו מידי, כלומר המצאות וראיית העשייה, בין לטוב ובין למוטב נחשבת כחטיבה אחת, דו"ק.²

אם כנים אנתנו, יחיד הרוצה לקיים מצוה או לברך ברכה מסוימת "ברב עם" כגון קידוש לבנה וכדו' (דלא בעי עשרה כ"ביאור הלכה" תכ"ו, ב' ד"ה "אלא"), יאסוף אנשים שיעמדו לצידו, אף שהם אינם משתתפים בעשיית המצוה או הברכה, ומתקרי דעשה המצוה "ברב עם". וסגי אפילו בשני אנשים בלבד, שהרי ה"חיי אדם" (הלכות ברכות כלל ס"ח ס"א) הוכיח מהגמ' במנחות (סב, ע"א) האומרת דבעת הנפת והקטרת החלבים בעינן ג' כהנים משום דכתיב ברב עם הדרת מלך, הרי דבשלושה אנשים סגי. (מביאו בה"ל שם בס"י תכ"ו).

לפ"ז מובן היטב מה שאמרו הפוסקים דמשום "ברב עם", עדיף שאחד יברך או יקדש וכולם יאזינו לו ויתכוונו לצאת בברכתו, מאשר כל אחד ואחד יברך או יקדש לעצמו, [מובא במ"ב רי"ג ס"ק י"ז. רע"ד ס"ק ב', ובהלכות ציצית ס"י

2. עיי' צ"ח ברכות ו' ע"א (ד"ה "אין תפילתו של אדם נשמעת") וז"ל: אם היחיד מתפלל בביהכ"נ בעת שהציבור שם, אף שנתאחר וכב' סיימו הציבור תפילתם, אלא שהם עוסקים בשירות ותשבחות כמו אשרי ובא לציון וכדו', והיחיד מתפלל שם, תפילתו נשמעת וכו'. לדברינו אפשר לומר אפילו הציבור סיימו כל התפילה ולא עוסקים בשום שירות ותשבחות, אלא נשאר מעט אנשים בביהכ"נ והוא מתפלל שם, מ"מ ישנה מעליותא של "ברב עם", דהרי הרואה פו ושעיר הנשרפין, אעפ"י שהרואה לא עושה מאומה, מ"מ נחשבת לו לשורף שמקיים המצוה "ברב עם הדרת מלך". א"כ לכאורה ה"ה המתפלל ביחידות ויש עמו ציבור, אף שהם דוממים ולא מתפללים עמו, תהיה לו למתפלל מעליותא של "ברב עם", ויש לחלק.

ח' ס"ק י"ג עיי"ש]. דזהו ק"ו, ומה אם שמיעה בלבד, בלי שום קשר למצוה יש "ברב עם", על אחת כמה וכמה כשגם יוצאין ידי חובה בברכה, מדין שומע כעונה, יש "ברב עם הדרת מלך".

אולם לכאורה צ"ע, למה אמרינן שאחד יברך ויוציא את האחרים, הרי אפשר לקיים את ה"ברב עם" בעדיפות יתירה, דהיינו שכולם יברכו בקול ובבת אחת [כמו שנוהגים ב"ברכת החמה" או "קידוש לבנה", או כמו שיש הנוהגים שבליל הסדר כל בני הבית מקדשים ביחד ובקול, ועוד]. בכה"ג נרויח אולי גם את ה"נהלך ברגש" כפירש"י שם ביומא "להשמיע קול המון עם רב". אולם ז"א, דרך ב"בית אלקים" יש את העניין של רגש - המולה - ולא שמענו דבכל מצוה או ברכה הנעשית בכל מקום שהוא, יש עניין של רגש, דהיינו המולה.

לולי דמסתפינא הייתי אומר דבר מחודש: הנה הגמי' בברכות (נג, ע"א) אומרת, היו יושבין בביה"מ והביאו אור לפניהם, ב"ש אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו ובי"ה אומרים אחד מברך לכולן משום שנאמר רב עם הדרת מלך, וסברת ב"ש שכל אחד ואחד מברך לעצמו, הוא מפני ביטול ביהמ"ד.

יש להבין מהו ביטול בית המדרש יהיה אם ינהגו כבי"ה יותר מאשר לב"ש, דליכא למימר דכוונת ב"ש כאו"א מברך לעצמו, היינו כולם ביחד מברכים בבת אחת, דא"כ מה ההבדל בזמן אם אחד מברך לכולם או כולם ביחד. אפשר לפרש זאת בתלת אנפין: א'. יקח זמן רב להשתיק את כל הציבור טרם שהאחד יברך, כדי שכולם יוכלו לשמוע ולהתכוון לצאת בברכתו. ב'. ב"ש ס"ל כאשר כאו"א יסיים את כל סדר לימודו יקום ויברך, [אע"פ דאין נכון לכתחילה להנות מהאור זמן רב, ואח"כ לברך ברא מאורי האש. מ"מ משום ביטול תורה עדיף שיברכו בסיום הלימוד]. א"כ בכה"ג לא יהיה כלל ביטול ביהמ"ד. ג'. ב"ש ס"ל כאשר כאו"א יסיים פרק או נושא וכדו', יוכל להפסיק לזמן מועט יברך לעצמו, ויחזור ללימודו. א"כ קשה מה הרויחו! הרי אותו זמן של ביטול ביהמ"ד יהא גם לשיטתם בדיוק כמו לפי ב"ה. הגע בעצמך, עשר שניות לוקח לברך הברכה. אם ישנם עשרה היושבים בביהמ"ד הרי בס"ה נשבת ביהמ"ד מכל הלומדים ביחד מאה שניות. ואם כל אחד ואחד מברך לעצמו הרי ביהמ"ד נשבת מאה שניות לסירוגין.

הנה מדברי רש"י צ"ל דביטול ביהמ"ד הוא כהצד האחרון שאמרנו, שהרי רש"י כתב מפני ביטול ביהמ"ד: הם צריכים לשתוק מגרסתם כדי שיתכוונו כולם וישמעו אליו ויענו אמן. מה הוסיף רש"י "ויענו אמן"? ע"כ צ"ל דכוונתו דביטול ביהמ"ד יש כאשר השומעים עונים "אמן". שהרי מילה זו לא נאמרת כאשר כאו"א מברך לעצמו. [אע"פ שגדול העונה אמן יותר מהמברך (ברכות שם סע"ב). ובשבת (קיט, ע"ב) אמרו גדול עניית אמן שמצילה מגיהנום ופותחין לו שערי גן עדן, וכן הוא בילקוט ישעיה רמז תכ"ט עיי"ש, מ"מ אי ביטול ביהמ"ד לשעה קלה בלבד, עדיפא לן מעניית אמן].

ואל תתמה על זאת, ראה בתר"י (בדפי הדפוס דף ל"ט:) וז"ל: שצריכים כולם לשמוע הברכה כולה ולענות אמן אחר המברך, ונמצא שמתבטלן בעניית אמן יותר ממה שיתבטלו כשיברך כאו"א בפני עצמו. הרי מפורש שכל הביטול ביהמ"ד הוא רגע דמימרא של עניית אמן בלבד³.

נראה לומר דגם ב"ה מודים שתמיד אין לבטל לימוד תורה משום "ברב עם", אלא הכא שהיא שעה מועטת (זמן של עניית "אמן") לא חשו חכמים. שוב מצאתי במג"א בסימן צ"י (ס"ק ל"ב) דכתב זאת להדיא. להאמור אפשר באמת לומר מה שכתבנו לעיל, דכוונת ב"ש דס"ל כאו"א מברך לעצמו, היינו שכולם ביחד מברכים לעצמם, דבכה"ג אין ביטול ביהמ"ד של זמן אמירת "אמן".

על כן חשבתי לומר, מה שכתבו הפוסקים דמשום ברב עם הדרת מלך, עדיף שאחד יברך ויוציא את כולם יד"ח, הוא רק משום ה"אמן" שהציבור יאמר אחר הברכה, וזוהי סברת ב"ה דאמרי עדיף לן שאחד יברך לכולם, והוא משום ברב עם של אמירת ה"אמן".

לפי דברינו יצא, כאשר כולם מברכים בבת אחת, אמנם יש "ברב עם", אבל כאשר אחד מברך ומוציאם בברכה וכולם עונים "אמן" יש ברב עם של עוד מלה אחת נוספת, דהיינו ה"אמן".

השתא דאיתן להכי אפשר לומר דבזה גופא פליגי ב"ש וב"ה, דב"ש ס"ל סגי לן ברב עם ע"י שכולם יברכו בבת אחת ועי"ז נמעט בביטול ביהמ"ד של עניית ה"אמן". וב"ה ס"ל עדיפא לן ברב עם מעולה, דהיינו גם ה"אמן" של הציבור ואין לחוש לביטול ביהמ"ד של שעה מועטת.

אין להקשות למה צריך שאחד יוציא את בני הבית בקידוש משום "ברב עם", הרי לכאורה היה עדיף שכאו"א יקדש בפני עצמו ובקול רם, אחד אחר השני, דאז נרוויח שכולם ישמעו וגם יענו "אמן", ויהיה כמה פעמים "ברב עם

3. במק"א הוכחתי דחז"ל התייחסו וחששו על זמן של שעה מועטת ביותר. הנה בברכות (ד.) איתא, הקב"ה אמר בחצות ומשה אמר כחצות, אמר ר' זירא שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא. לכאורה איזה בדאי הוא, הרי הם יראו כעבור שעה קלה שהכל התבצע בדיוק כמו שמשה אמר! ופרש"י וקודם שהגיע חצות יהיו סבורים שהגיע ועדיין לא באה המכה ויאמרו משה בדאי הוא, עכ"ל. כלומר רגע אחד בלבד יטעו האצטגנינים וברגע זה עד שיראו את האמת יאמרו משה בדאי הוא, זאת לא רצה משה רבינו שיקרה. כן מצאנו בשבת (כג, ע"א): אמר רב הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות וכו', משום חשדא וכו', ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק וכו'. בעי"כ צ"ל דהחושד הוא מתושבי המקום ויודע שלבית זה ישנם שני פתחים, ולכן חושב כי היכי דלא אדליק בפתח זה הי"נ לא אדליק בפתח השני. הדבר מאד תמוה, למה לחשוד! שילך פסיעות אחדות יבדוק ויראה אם הדליק בפתח השני? אלא חז"ל חששו כשאדם יעבור ליד פתח החצר ולא יראה נר דולק, אמנם הוא ילך לפתח השני לראות אם דולק נר חנוכה, אבל ברגע קט זה, עד שיגיע לפתח השני יחסר משהו מהפרסומי ניטא, משום הכי תקנו שידליק בשני הפתחים, כדי שלא תהיה שום היכי תימצא אפילו לדקה אחת של חשד מפרסום הנס.

הדרת מלך" (כמובן בכה"ג שלא יהיה טירחא דציבורא מרובה). די"ל דה"אמן" שכולם עונים בבת אחת כאשר מוציאים אותם יד"ח הוא "אמן" של "ברב עם" על ברכת הציבור, שהרי שומע כעונה, והוי כאילו כל הציבור אומר הברכה בבי"א וכל הציבור כולו עונה "אמן", ומעלתה חשובה יותר מאשר הציבור עונה "אמן" על ברכת יחיד ואפילו שעונים כמה וכמה פעמים.

נראה להוסיף עוד טעם לשבח: הנה המבי"ט (ח"א סימן ק"פ) כתב הא דאמרינן גדול העונה אמן יותר מהמברך, היינו דווקא בכה"ג שיוצא ידי חובה בברכת חבירו משום שומע כעונה, אבל בעניית אמן בסתם ברכה לא אמרינן זאת. ולדברינו מובן כמין חומר, שהרי השומע הוי כבירך בעצמו, נוסף לזה גם ענה "אמן", לכן הוא גדול מהמברך דאין לו את ה"אמן". אחר כתבי זאת, מצאתי שהמבי"ט עצמו כתב כן להדיא בתשובה אחרת (סימן ק"יז) וז"ל: ואפשר שזהו מה שאמרו גדול העונה אמן יותר מן המברך, כי המברך אינו יכול לענות אמן אחר ברכתו וזה השומע הוא כמברך אפילו שלא היה עונה, והוא גדול יותר ממנו בעניית אמן, והרי הוא כמברך ועונה אמן, עכ"ל. הפרישה כתב זאת מסברא דנפשיה בסי' קכ"ד (סוף אות ז'). שוב ראיתי שסברא זו נמצאת כבר בראשונים. ז"ל מחזור ויטרי סי' קכ"ו (עמ' 97): ועוד שומע הברכה כעונה, וכי עני אמן הרי שהוא גדול, עכ"ל⁴.

4. יש קצת לעיין למה י"א דלא יאמרו כמה אנשים בבת אחת קדיש בביהכ"נ, (ע"י כף החיים סי' נ"ה אות ל"ב ועוד). לכאורה אדרבה, עדיף שיאמרו כמה בבי"א משום "ברב עם הדרת מלך" ואולי הוא משום דחיישינן לבלבול שלא תמיד יכולים לכוון ולומר יחד מלה במלה את הקדיש, ויבואו שחלק יענו אמן מכאן וחלק יענו משם, ולכן זה עדיף מ"ברב עם". כמו שמובא במ"ב (סי' צ' ס"ק כ"ח) בשם האחרונים: אם יש בביהכ"נ של ברב עם בלבול ואין שומעין קרה"ת וכדו"ה "ברב עם" נדחה, ועדיף להתפלל בביתו עם עשרה בלבד עיי"ש. אי"כ אפשר דה"ה בקדיש, אף שיש היכי תמצוי שיאמרו ביחד ובלי שום בלבול, מ"מ לא פלוג. לא ראיתי מי שהעיר זאת. אבל ראיתי ב"בית לחם יהודה" יו"ד שע"ו (ס"ד ברמ"א) דכתב בשם ספר "יש נוחלין" וז"ל: הקדיש הוא זכות ומצוה למת כשבנו מקדש הי' רבים והקהל יענו אמן. ובשו"ת "בניין ציון" (ח"א סי' קכ"ב) הוסיף על זה השואל (גאב"ד דאייבנשיץ) וז"ל: אי"כ אם רבים אומרים ביחד קדיש בדאי יתקדש שמו יתברך יותר וכו'. אולי כוונתו משום "ברב עם הדרת מלך", דו"ק. (ע"י בספר "הליכות שלמה" תפילה, ספי"ח, דו"ק). מובא בספר "אשי ישראל" (עמ' קל"ח אות ק"ו ועוד) בשם החזו"א שלא יאמרו שניים קדיש יחד דזה כשני שליחי צבור. הדברים צרכים באור, ש"ץ עקרו נועד להוציא יד"ח את הרבים, משא"כ קדיש הוא לזכות הנפטר. מה לי אחד מה לי שנים.